

А. Д. Ледоховський

студ. I курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к.ю.н. доц. І. В. Борщевський

СУДОВИЙ ПРЕЦЕДЕНТ ЯК ДЖЕРЕЛО ПРАВА

Дослідження проблем судового прецеденту як одного з джерел права, стало традиційним не тільки для зарубіжної юридичної науки, а й для вітчизняного правознавства. Про це свідчать як численні публікації на цю тему, так і численні дискусії з цих питань, які проводяться, як правило, в рамках більш загальної теми, що стосується правотворчості, джерел права або ж поділу влади.

Проблема визнання судових рішень та судової практики джерелами національного права постійно займала і продовжує займати уми вітчизняних вчених-юристів. Питання судового прецеденту як джерела права розглядалися в роботах таких українських вчених, як О. Константій, Л. Корчевна, І. Овчаренко, А. Осетинський, Л. Петрова, О. Скакун, Р. Тополевський, С. Шевчук та інші. Окремі аспекти судової практики, в якій знаходять вияв змістові антропологічні джерела права – розум та воля – осмислював В. Трофименко.

Судовий прецедент (лат. *praecedens*, род. відм. лат. *Praecedentis* – те, що передує) – у системах загального права (англо-саксонських) є правилом, встановленим у попередній юридичній справі, яке є обов'язковим чи переконливим для суду при вирішенні подальших справ із подібними питаннями або фактами [1].

Правові системи загального права надають великого значення вирішенню справ відповідно до послідовних принципових правил, щоб подібні життєві факти давали схожий і передбачуваний результат. Дотримання прецеденту є механізмом досягнення цієї мети.

Судовий прецедент виступає традиційним джерелом права країн «загального права». Як джерело права судовий прецедент пройшов складну

еволюцію. Його формування зайняло кілька століть і завершилося визнанням принципу прецеденту (*stare decisis*) в XIX ст.

Принцип прецеденту остаточно зафіксував, що судді зобов'язані слідувати рішенням судів, які мають за законом статус вищих (дія принципу прецеденту по вертикалі). Вищі суди зобов'язані дотримуватися своїх попередніх рішень (дія принципу прецеденту по горизонталі).

Те, що судді повинні звертатися до попередніх справ і шукати логічний зв'язок між справами, в доктрині розглядалося як твердження «правління права», обмеження суддівської нормотворчості, вільного суб'єктивного розсуду суддів.

Основне завдання, яке стоїть перед юристом, що аналізує судові рішення, - виділити з нього загальну норму (*ratio decidendi* і *obiter dictum*). За визначенням Р.Кроса, «*ratio decidendi* є правовою нормою, яка прямо або опосередковано розглядається суддею як необхідний крок у формулюванні висновку, що відповідає прийнятим їм раніше доводам, або необхідна частина його вказівок присяжним». *Ratio decidendi* - важлива стадія формулювання прецедентної норми. Доктринальний аналіз цього процесу досі не привів до однозначних висновків.

Прихильники визнання судового прецеденту наводять ряд проблем, які він дозволить вирішити та переваги його запровадження. Так, Л.А. Луць зазначає, що «необхідність визнання судового прецеденту офіційним джерелом права на сьогодні спричинена прогалинами та колізіями існуючої системи законодавства та покликана необхідністю забезпечення справедливого судового розгляду справ та визнанням за Конституційним Судом України та Верховним Судом України правотворчих функцій» [2, с. 12].

В. Шафарчук вважає, що «прецедентне право може забезпечити прозорість та передбачуваність судової та правоохоронної систем, що мотивує неможливість посадових осіб відступити від дії правила, закріпленого прецедентним рішенням. Такий підхід дозволить знизити рівень корумпованості в судовій системі, оскільки змушує суддю діяти в аналогічних обставинах так, як суд керувався у прийнятті прецедентного рішення» [3].

Представники іншої точки зору (Д. Кирилюк, Д. Хорошковська) «заперечують необхідність запровадження судового прецеденту, вказуючи на негативні аспекти, які можуть виникнути у зв'язку із його функціонуванням в правовій системі України. Так, звертається увага на те, що до кожної справи у судді повинен бути індивідуальний та об'єктивний підхід, деталізований аналіз усіх обставин справи, а наявність судового прецеденту стимулюватиме «спрощений» підхід до аналогічних справ, тому це дає підстави говорити про несправедливість судового рішення, яке може винести суд. Тобто, це створює проблему неефективності судового захисту прав та інтересів осіб. Однак, якщо розглядати судовий прецедент як платформу, з якої має починатися дослідження усіх обставин справи, які виходять за межі прецеденту, то це сприятиме оперативності судового процесу, оскільки суддя вже матиме основу вирішення справи. Не можна не погодитись із думкою, що судовий прецедент також може стати стимулом для збільшення відсотка неправосудних рішень та розширенням

свободи судового розсуду в Україні, так як в першу чергу до цього кроку ще не готова судова система. Численні недоліки, такі як недосконалість та подекуди абсурдність судової системи, відсутність об'єктивного відбору кандидатів на посаду судді, низький рівень професійної підготовки суддів, повна безвідповідальність та свавілля, корумпованість суддів, політизованість вищих судових інстанцій яскраво демонструють небезпеку, яку може принести судовий прецедент у його класичному варіанті» [4, с. 121].

Вважаємо обґрунтованою позицію В.В. Сахнюка, який вважає, що «прецедент існував у національній правовій системі завжди, а відсутність закріплення за ним статусу джерела зовсім не означає його заперечення в сучасній правовій думці. Однак, як і в інших національних правових системах романо-германської правової сім'ї судовому прецеденту відводиться роль додаткового, підпорядкованого закону регулятора правовідносин. Судовий прецедент в Україні – це фактично прецедент тлумачення, який розвиває та деталізує положення законодавчих актів, тлумачить суперечливий чи неясний зміст правових норм, тобто надає закону переконливого характеру та сприяє виробленню єдиного підходу до застосування норм законодавства».

Отже, у вітчизняній науковій доктрині не склалася єдиної точки зору щодо місця судового прецеденту в системі джерел національного права. З приводу цього питання існує дві протилежні точки зору. Вважаємо, що в національній правовій системі України судовий прецедент є додатковим джерелом права, яке розвиває та деталізує положення законодавчих актів, тлумачить суперечливий чи неясний зміст правових норм, сприяє виробленню єдиного підходу до застосування норм законодавства.

Список використаної літератури

1. Pattinson, Shaun D (2015-03-01). The Human Rights Act and the doctrine of precedent. *Legal Studies* (en) 35 (1): 142–164. ISSN 1748-121X. doi:10.1111/lest.12049. (дата звернення: 21.03.2021)
2. Луць Л.А. Перспективи становлення судового прецеденту як джерела права України / Л.А. Луць // Вісник центру суддівської студії. 2006. № 6. С. 9-15.
3. Шафарчук В. Судовий прецедент в Україні / В. Шафарчук // Юридична Газета. 2013. № 35-36. С. 41.
4. Сахнюк В.В. Роль та місце судового прецеденту у системі джерел національного права / В. В. Сахнюк // Молодий вчений. 2017. № 5.1. С. 119-122.